

This is the **published version** of the bachelor thesis:

Safont-Tria Morales, Andrea; Demurtas, Alessandro, dir. Externalització de fronteres : Una perspectiva de gènere en el cas de la UE i Turquia. 2024. (Grau en Relacions Internacionals)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/300850>

under the terms of the license

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

Externalització de fronteres: Una perspectiva de gènere en el cas de la UE i Turquia.

Treball de Fi de Grau

Autora: Andrea Safont-Tria Morales

Tutor: Alessandro Demurtas

Curs 2023 -2024

Grau en Relacions Internacionals

Resum

Amb la crisi dels refugiats del 2016, la Unió Europea va intensificar una nova estratègia de gestió de la migració i l'asil: l'externalització de les fronteres. A través de pactes com el UE-Turquia, s'ha donat responsabilitat fronterera a tercers països, ampliant el control més enllà dels límits nacionals. Aquest estudi se centra en l'impacte d'aquesta política en els drets humans, amb especial atenció a les dones mitjançant l'ús de les teories feministes. Es parteix de la hipòtesi que aquesta externalització afecta negativament les dones que intenten arribar a la regió, tenint repercussions en la seva seguretat i benestar de manera diferent respecte als homes.

La gestió fronterera de la UE ha patit constants reformes, totes reiterant l'estratègia d'externalització de fronteres, incrementant així la vulnerabilitat dels refugiats. Es posa èmfasi en els riscos de violència de gènere i explotació, així com en la manca d'atenció a les necessitats específiques de les dones, tant a Turquia com a Grècia i al llarg de la ruta migratòria, tenint també en compte el context de professionalització del tràfic de persones i militarització de les zones.

Totes aquestes circumstàncies, agreujades per la política de la UE, repercuteixen a la salut psicològica i física de les dones. Per tant, tot i la reducció d'arribades a les costes gregues, l'augment de morts al Mediterrani i les condicions precàries de les persones refugiades, especialment les dones, posen en qüestió l'èxit humanitari d'aquesta política.

Paraules clau: Unió Europea, Turquia, gènere, frontera, refugiat

Abstract

With the refugee crisis of 2016, the European Union intensified a new migration and asylum management strategy: the externalization of its borders. Through pacts such as the EU-Turkey, border responsibility has been given to third countries, extending control beyond national boundaries. This study focuses on the impact of this policy on human rights, with special attention to women through the use of feminist theories. It is based on the hypothesis that this externalization negatively affects women who try to reach the region, with repercussions on their safety and well-being differently from men.

The EU's border management has undergone constant reforms, all reiterating the strategy of border externalization, thereby increasing the vulnerability of refugees. Emphasis is placed on the risks of gender-based violence and exploitation, as well as the lack of attention to the specific needs of women, both in Turkey and Greece and along the migration route, taking into account the context of the professionalization of human trafficking and militarization of areas.

All these circumstances, exacerbated by the EU policy, have an impact on the psychological and physical health of women. Therefore, despite the reduction in arrivals on Greek shores, the increase in deaths in the Mediterranean and the precarious conditions of refugees, especially women, raise questions about the humanitarian success of this policy.

Keywords: European Union, Turkey, gender, border, refugee

Índex

I. Introducció	1
II. Marc Teòric.....	3
III. Metodologia	5
IV. La política de migració i asil de la UE	6
❖ El Pacte UE-Turquia	8
V. L'hostalatge de Turquia.....	9
VI. Les condicions a Grècia	12
VII. Conseqüències de la política europea	14
VIII. Conclusions	16
IX. Bibliografia	19

I. Introducció

Actualment, hi ha cada vegada més fluxos migratoris arreu del món (McAuliffe i Triandafyllidou, 2021, p. 23) i, en conseqüència, hi ha hagut canvis en com responem davant aquests moviments. Especialment, les migracions irregulars han guanyat presència mediàtica i poden esdevenir més controvertides o polititzades, sobretot quan esclaten moments de fluxos massius a un mateix destí.

En els darrers anys, la Unió Europea ha esdevingut un destí de preferència d'aquestes migracions irregulars, no només per la proximitat geogràfica, sinó també per l'estil de vida i garantia de drets que presumeix. Això i amb les característiques desfavorables del lloc d'origen, ha provocat que des de 2013 fins a 2023, un total de 2.465.067 persones hagin arribat de manera irregular a la UE des d'Àfrica i Orient Mitjà (European Council i Council of the European Union, 2023).

Tanmateix, el lloc d'origen d'aquestes arribades irregulars no és equitatiu, i segons aquest, les persones opten per unes rutes diferents per arribar a Europa. D'una banda, hi ha les rutes occidentals, sent els països de l'Oest d'Àfrica i passant per aquests, els llocs d'origen, amb l'objectiu d'entrar a la UE mitjançant Espanya. Aquestes rutes han estat les menys significatives en comparació amb les orientals i centrals. Aquestes últimes tenen com a destí Itàlia o Malta, partint des de Líbia principalment, mentre que la ruta oriental parteix de Síria, Turquia, Afganistan o Iraq, arribant a les costes gregues, búlgares o xipriotes. Això no obstant, aquests fluxos tampoc han estat estables al llarg dels anys, destacant l'auge del 2015, on una gran quantitat de persones es van veure obligades a realitzar la ruta del Mediterrani oriental, principalment per la intensificació de la guerra civil siriana.

La resposta de la Unió Europea respecte a aquest augment de migració irregular ha estat l'externalització de fronteres, una estratègia on es "subcontracta" tercers

països perquè controlin les fronteres, els quals acostumen a ser els països d'origen o bé de trànsit d'abundants immigrants; provocant una ampliació espacial i institucional del control migratori més enllà dels territoris sobirans (Casas-Cortes et al., 2015).

Aquesta estratègia és una gestió força recent que ha demostrat assolir els objectius europeus de minvar les massives arribades irregulars a la Unió Europea. Així i tot, també ha provocat crítiques per les implicacions sobre els drets humans que cerquen aquestes persones migrants que, en la gran majoria, són refugiades.

És per aquest motiu que aquest treball es centra en aquest fenomen contemporani, enfocant-se en el cas d'externalització amb Turquia. Des del 2015, la UE ha implementat clarament aquest tipus de política exterior com a resposta a la crisi migratòria, impulsada principalment per conflictes armats i les crisis humanitàries consegüents, on destaca la situació siriana. Així mateix, aquestes relacions UE-Turquia segueixen tenint implicacions internacionals, tot i que l'estudi es centrarà en les conseqüències socials de les persones que intenten arribar a Europa mitjançant la ruta oriental, la qual ha causat aquest pacte amb Turquia.

Tanmateix, suficient literatura es centra en la conseqüència dels drets humans per aquest tipus de polítiques frontereres, i per això aquest treball teòric vol donar una perspectiva de gènere a la situació. Tot i que moltes conseqüències puguin trobar-se en ambdós gèneres, concretar l'estudi en una part de la població, sovint invisibilitzada i que pateix diferents dinàmiques durant el procés, és beneficiós per un aprofundiment en els estudis internacionals, europeus i de gènere. Amb tot això, sorgeix la pregunta de recerca que s'espera poder respondre en finalitzar la recerca: Quines són les conseqüències de la política de la Unió Europea d'externalitzar les fronteres per a les dones que intenten arribar a la regió?

Així mateix, amb aquesta pregunta de recerca es vol assolir els següents objectius:

- Examinar si existeix un impacte diferent de l'externalització de fronteres segons el gènere.
- Analitzar amb perspectiva de gènere les conseqüències i la intensitat d'aquestes provocades per l'externalització de fronteres.

En definitiva, es farà una anàlisi envers la següent hipòtesi relacionada amb aquests objectius: La política de la Unió Europea d'externalitzar les fronteres té un impacte negatiu per a les dones que intenten arribar a la regió, tenint repercussions en la seva seguretat i benestar de manera diferent respecte als homes.

II. Marc Teòric

El treball utilitza les teories feministes per entendre la situació amb una perspectiva de gènere, intentant així innovar i actualitzar l'acadèmia respecte al tema.

Aquestes teories sorgeixen a finals dels anys vuitanta amb el quart debat de les Relacions Internacionals, dins el corrent reflectivista (Busconi, 2020). Aquestes han evolucionat al llarg dels anys, havent-hi actualment diferents enfocaments feministes. Aquest treball les percep dins el paradigma estructuralista, formant part de la teoria crítica amb la intenció de fer veure les experiències de les dones, assenyalant com aquestes són invisibilitzades a l'esfera internacional. (González, 2020, p. 39).

S'empraran les visions feministes per analitzar les conseqüències de l'externalització de fronteres entre la UE i Turquia, per entendre quines són les amenaces que pateixen les dones, agreujades per aquesta política, i les definicions més rellevants dels conceptes més utilitzats i controvertits, com de violència, seran basades segons aquestes teories. Aquestes tenen molts punts en comú entre elles, tot i que en els matisos adients l'enfocament serà des del corrent del feminisme radical. Aquest es caracteritza per culpabilitzar l'estructura del sistema:

el patriarcat, el qual permet i reproduceix les dinàmiques de dominació de l'home (Villarroel Peña, 2007, p. 69).

Per començar, González (2020, p. 39) defineix la sobirania des del punt de vista feminista radical com una “construcció social reforçada per institucions socials com la família, la religió i l'Estat com a conseqüència dels valors hegemònics de la nostra societat que contribueixen a un domini patriarcal” (González, 2020, p. 39). Aquesta definició es pot aplicar no només a aquest concepte però també a tots els altres, concebuts com construccions socials sota el marc del patriarcat. Per tant, les fronteres, que simbolitzen la sobirania d'un Estat i els seus límits tant físics com intangibles, són també considerades una creació social institucionalitzada fruit dels valors dominants. Tenen aleshores una naturalesa de flexibilitat i adaptació que permet que la gestió d'aquestes sigui també versàtil. Una d'aquestes gestions és traslladar la frontera de manera abstracta a tercers països, encarregats de prevenir fluxos indesitjats cap a la frontera institucionalitzada. Així doncs, aquest fenomen d'externalització obliga a percebre-les des d'un punt de vista menys usual i més abstracte, veient com crea diverses línies frontereres més enllà del territori sobirà (Poncela Sancho, 2018).

D'altra banda, les dones no es perceben com inherentment més vulnerables, sinó que és l'estructura del patriarcat qui les fa més vulnerables per les dinàmiques de gènere que genera. Aquestes donen legitimitat a exercir violència cap a elles, la qual serveix com a mostra de poder i subordinació cap a l'home. A més, amb la interseccionalitat de ser també migrants i amb el trajecte ja de per si perillós, les dones poden veure's en més situacions de violència. Per tant, és important entendre en el treball el concepte de violència basada en el gènere (VBG), caracteritzada per dirigir-se contra una persona per raó de gènere la qual pot ser desglossada en diferents categories. L'Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats ho divideix en violència física, psicològica, sexual, socioeconòmica i pràctiques culturals nocives (Keygnaert et al., 2015). Tot això engloba pràctiques

com l'assassinat, la violació, l'abús, explotació sexual, l'assetjament, el tràfic de dones, humiliació, l'aïllament, casaments forçosos, discriminació, entre moltes altres. Tot això consisteix en danys humans que perpetuen aquesta relació de poder desigual entre els gèneres, on l'home és dominant i legítimat per l'estructura patriarcal que permet aquestes accions de violència. Moltes d'aquestes violacions als drets humans són recurrents al llarg del trajecte migratori de les dones, causant també importants danys psicològics.

III. Metodologia

La metodologia utilitzada en l'estudi consisteix en una anàlisi fonamentalment qualitativa. S'examinaran documents primaris de la Unió Europea respecte a la política migratòria i les seves fronteres, incloent-hi Tractats, Pactes, Declaracions i els documents pertinents de les institucions europees.

Així mateix, fonts secundàries seran les primordialment estudiades, revisant la literatura acadèmica existent, posant èmfasi en aquella que hagi causat més impacte acadèmic i aquella que es percebi amb una perspectiva de gènere. A més, s'examinaran estudis que incloguin entrevistes a persones que hagin intentat migrar a Europa i que, per conseqüència del pacte amb Turquia, estiguin o hagin passat per aquest país, veient així les seves experiències i les implicacions de les condicions de vida.

Amb tota aquesta recerca qualitativa es buscaran patrons de dinàmiques en el procés d'intent d'arribar a Europa per la ruta oriental per tal d'arribar a una conclusió sobre l'impacte que ha tingut, i està tenint, l'externalització de fronteres europees, concretament amb Turquia.

De la mateixa manera, informació quantitativa es tindrà en compte, majoritàriament extreta dels estudis acadèmics els quals tracten aquestes dades, però també directament de bases de dades com l'Eurostat. S'observarà el nombre

concret de persones realitzant les diferents rutes migratòries per any i les morts en aquestes, així com dades d'explotació laboral i sexual a Turquia. Aquest recurs quantitatiu serà usat amb l'objectiu d'entendre el context i la magnitud de la problemàtica, així com donar suport a les fonts qualitatives i a la rellevància del tema analitzat.

Tot això serà abastat pel període de 2015 fins a l'actualitat, actualitzant així la situació, tot i que cal tenir en compte que moltes dades no podran ser analitzades fins al 2024 degut a l'extrema contemporaneïtat dels fets.

IV. La política de migració i asil de la UE

La Unió Europea disposa d'una agència especialitzada per al control fronterer exterior. Aquesta s'anomena Agència Europea de la Guàrdia de Fronteres i Costes, o Frontex d'endavant. El seu objectiu principal és la lluita contra la delinqüència transfronterera, i disposa de moltes competències i recursos per a assolir-lo, ja que és l'agència europea amb més creixement des del seu naixement el 2004. Compta doncs amb molt personal i equipaments, i les seves operacions, funcions i recursos econòmics han experimentat un considerable increment fins a esdevenir actualment l'agència europea més gran (Ruiz Benedicto et al., 2024, p. 9). Les operacions de retorns són les que més han estat reforçades, havent retornat 18.300 persones el 2021 (Frontex, 2023, citat per Ruiz Benedicto et al., 2024, p. 12). Tanmateix, Frontex s'ha vist submergida en diversos escàndols de vulneracions de drets, majoritàriament per devolucions il·legals o expulsions col·lectives, però també per tractes denigrants, provocant el 2022 la dimissió del director del moment, Fabrice Leggeri (Ruiz Benedicto et al., 2024, p. 31).

La Unió Europea també té altres mecanismes per a gestionar aquesta política. El Sistema Europeu Comú d'Asil (SECA) és un marc normatiu amb la finalitat d'homogeneïtzar la gestió de sol·licituds d'asil i protecció internacional entre els estats membres. La Comissió el 2016, després de la memorable crisi de refugiats,

proposa un seguit de reformes a aquestes normes d'asil i, altra vegada l'any 2020 amb la consegüent crisi, quan Turquia obra unilateralment les fronteres, torna a impulsar un marc més ampli en aquest àmbit. Es crea doncs el Nou Pacte sobre Migració i Asil, que ha estat sotmès a diverses negociacions els darrers anys, però que ja ha estat aprovat el febrer de 2024 per totes les parts i es preveu l'adopció definitiva a l'abril d'aquest any (Consejo Europeo i Consejo de la Unión Europea, 2024b). Aquest nou pacte busca reformar l'anterior per fer-lo més eficaç i aprofundir amb el seu objectiu d'unificar la gestió d'asil entre els països membres per tal d'atorgar protecció internacional de manera menys desigual, promovent la solidaritat entre els membres, tot i que a la pràctica, la responsabilitat segueix recaient als països receptors de migrants (Consejo Europeo i Consejo de la Unión Europea, 2024a). Es dona èmfasi a fer més eficient els processos de retorn, i es vol reforçar la cooperació amb els tercers països involucrats en la ruta migratòria, tant els de trànsit com d'origen per dur a terme projectes que puguin mitigar aquests moviments, com aportacions econòmiques, el desplaçament de personal o l'assistència logística, entre altres (Maad, 2024). Totes aquestes mesures reiteren la idea d'externalitzar la gestió dels migrants, ja que l'estratègia “no se centra només en la línia fronterera, sinó que s'ubica al llarg de les rutes migratòries, involucrant els països d'origen i trànsit” (Casas, 2015, citat per Poncela Sancho, 2018, p. 3) i intervenint en ells. Fins i tot, el grup parlamentari Els Verds, l'esquerra més radical i alguns socialistes han denunciat que el nou pacte sigui un mecanisme d'externalització de les fronteres europees (Maad, 2024).

Amb tot això, a la pràctica, aquest nou pacte afecta directament les persones que aconsegueixen arribar a Europa amb la intenció de sol·licitar asil. Primerament, els procediments d'aquesta sol·licitud s'acceleren, acurtant els terminis per a fer una anàlisi individual adequada de cada cas. De la mateixa manera, les persones tindran un accés molt més limitat a un assessorament legal i poc marge de maniobra per apel·lar les decisions preses en els seus casos. D'altra banda, mentre s'avaluen aquestes sol·licituds, els aplicants seran retinguts en instal·lacions

tancades fins a 12 setmanes (o nombroses més si se'ls rebutja l'asil), les quals es considerarà que aquestes persones, tot i estar físicament en territori europeu, legalment no ho estiguin (Woolrych, 2024), representant una vulneració més greu i dificultant l'accés a serveis i drets de les persones que arriben.

❖ El Pacte UE-Turquia

El novembre de 2015, la cimera UE-Turquia engega el Pla d'Acció Conjunt (PAC) per a la cooperació de la gestió de refugiats amb l'objectiu de frenar el gran flux de migracions irregulars (Comissió Europea, 2016). Es reforça el març de 2016, quan el Consell Europeu emet una declaració mitjançant un comunicat de premsa la qual exposa que Turquia accepta “el retorn ràpid de tots els migrants que no necessitin protecció internacional i que hagin passat de Turquia a Grècia, i a acceptar tots els migrants irregulars interceptats en aigües turques” (Consell Europeu, 2016), mentre que la UE es compromet a reassentar un siria al seu territori per cada un retornat a Turquia des de les illes gregues.

Al tractar-se d'una nota de premsa, l'acord consisteix en un pacte informal, on el Tribunal de Justícia de la UE no té competències per a valorar-lo (Garcés i Sánchez, 2017). Això fa que l'estudi es dificulti per la manca de dades oficials i documents per fer un seguiment acurat i, de la mateixa manera, fa més vulnerable a les persones implicades. Així i tot, no deixa de ser una nova política d'externalització de les fronteres europees fins a Turquia, ja que basa el control de la migració extraterritorialment, afegint responsabilitats a un dels països de trànsit migratori per tal de prevenir el moviment al territori europeu.

En la declaració s'observa especial menció a les persones procedents de Síria pel fet que un gran nombre de migrants durant la crisi eren sirians fugint de la guerra civil en recerca de protecció internacional. Malgrat que la declaració compromet a la UE a reassentar un siria per cada un retornat, aquesta ràtio no s'ha vist respectada sinó que ha reassentat més persones de les que ha retornat (Frontex,

2023). Això pot ser vist com un benefici per als refugiats que han aconseguit arribar a territori europeu, però si aprofundim en les causes de l'incompliment de l'acord es pot observar com aquest és contradictori. Això és degut a la manca de garanties que Turquia sigui un país segur per a protegir a aquestes persones (Das i Sharma, 2023), qüestió latent des de l'aplicació del pacte també per la mateixa Unió, veient com l'any passat el Consell reitera "la seva gran inquietud pel continu retrocés, profundament preocupant, en els àmbits de la democràcia, l'Estat de Dret i els drets fonamentals" (Consejo Europeo i Consejo de la Unión Europea, 2023).

Malgrat tot, la UE ha mantingut el pacte i afirmat la necessitat de continuar intensificant la coordinació amb aquest veí. Tot i això, també s'ha vist un incompliment per part de la Unió respecte a la condició d'agilitzar l'alliberament de visats, provocant una nova crisi el 2020 quan Turquia decideix obrir la frontera unilateralment, permeten centenars de migrants arribar a terres gregues amb una resposta europea d'ús de gas lacrimogen (Parlamento Europeo, 2020), així com la suspensió temporal de l'accés a l'asil per part de les autoritats gregues, l'enjudiciament dels sol·licitants d'asil per entrada irregular i el remolcament cap a aigües turques de nou (Ruiz Benedicto et al., 2024, p. 30); tot això, significant greus vulneracions als drets humans.

V. L'hostalatge de Turquia

Turquia acull 3,6 milions de refugiats, els quals més d'un 90% són nacionals de Síria. Això comporta que sigui el país que acull més població siriana del món, així com el que acull més refugiats en global (3RP, 2023). Aproximadament la meitat d'aquest gran grup representen dones i nenes, variant el percentatge segons l'any i font utilitzada. L'anàlisi posa especial atenció a la població siriana, qui rep la majoria dels recursos i esforços, però aquests conviuen també amb refugiats afganesos, iranians i iraquians principalment, així com la població turca amb qui cada vegada apareixen més tensions.

Les ràpides i multitudinàries entrades provoquen una manca de capacitat d'absorció i respostes inadequades per part de Turquia, que esdevé incapaç de gestionar les sol·licituds d'asil acuradament. Això no obstant, Turquia exclou a les persones no europees de rebre l'estatus de refugiat, però atorga el reconeixement de refugiat condicional a aquelles que “a conseqüència d'esdeveniments ocorreguts fora de països europeus i per una por fundada de ser perseguida per raons de raça, religió, nacionalitat, pertinença a un determinat grup social o opinió política, es troba fora del país de la seva nacionalitat” (Presidency of Migration Management, s.d. b), i els permet la residència al país de manera temporal, fins que siguin reasentades a un tercer país. Les persones afganes, iranians o iraquianes poden gaudir d'aquest estatus, però les sirianes, a causa de l'abundant flux excepcional, se'ls proporciona protecció temporal (Presidency of Migration Management, s.d. a). Aquestes respostes de totes maneres, no els dona garanties al no considerar-les refugiades, podent perjudicar els seus drets i posant-los en una situació de vulnerabilitat.

El gran nombre d'arribades al país pot ser explicat pel lloc clau que representa en la ruta oriental, sent la porta est d'Europa amb una perfecta localització per les persones de països propers on les condicions de vida es veuen amenaçades. Així doncs, molta de la població migrant decideix quedar-s'hi a Turquia en comptes de seguir cap a Europa per diferents raons. Entre elles, per les polítiques frontereres europees que afavoreixen el reasentament d'aquells sirians que hagin utilitzat vies legals, però també per la dificultat que perceben de travessar exitosament la frontera, evitant aquest gran risc i alta despesa mantenint-se a un país més segur del que provenen. No obstant això, n'hi ha que s'arrisquen i opten per creuar la frontera per aconseguir bones condicions de vida o la reunificació familiar, sobretot en casos de dones i infants. Tanmateix, el Pacte UE-Turquia pot obligar a retornar-los a Turquia quan aquests són considerats de no complir els requisits per a la protecció internacional.

Amb tot això, Turquia disposa de diferents mecanismes i espais per gestionar la migració, com els centres d'acollida, d'expulsió o de detenció, assenyalant l'existència de centres no oficials on es poden veure agreujades les crítiques, fins i tot dutes a terme per la Comissió Europea, qui mostra contínuament les seves preocupacions respecte als centres d'expulsió a causa de denúncies recurrents de violacions dels drets humans en aquests (European Commission, 2023). D'altra banda, els centres d'allotjament temporal, comunament anomenats camps de refugiats, són els que més atenció han tingut mediàticament a Europa degut a les crítiques d'unes condicions de vida deplorables, amb instal·lacions inadequades, temperatures molt baixes, manca d'accés a higiene i amb una sensació d'inseguretat generalitzada, que s'agreuja en el cas de les dones (AIDA 2023a).

Això no obstant, actualment gairebé el 99% dels refugiats resideixen a àrees urbanes o rurals d'arreu Turquia (3RP, 2023), tot i que també s'enfronten a moltes dificultats fora dels camps per satisfer les seves necessitats bàsiques. Sobretot des del 2022, quan el govern turc aplica més estrictament les restriccions de mobilitat i desactiva l'estatus de protecció de 600.000 persones per no trobar-se a la mateixa província on es van registrar. Això els implica la impossibilitat de seguir beneficiant-se dels serveis públics de salut o educació i de poder treballar legalment. Aquest enfortiment de la política agreuja els casos, però la situació prèvia, així com les persones que no s'han vist directament afectades, continuen lluitant amb les diferents barreres. La laboral parteix del límit lingüístic, així com del baix nivell d'educació i manca de recursos per mitigar aquestes dificultats (European Commission, 2023, p. 20). Això comporta a un problema econòmic per a aquestes famílies de pagar un habitatge digne, així com d'obtenir una bona alimentació, tot repercutint en la seva salut física, emocional i psicològica.

Endemés, el 2022 Erdoğan també va recolzar amb més èmfasi el procés de retorns voluntaris, però diversos testimonis i organitzacions com Human Rights Watch

(Observatoire de la Turquie, 2022) o informes de la mateixa Comissió (European Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 2021) denuncien la manca de voluntarietat d'aquests, mencionant l'ús de la coerció per signar els documents de voluntat (AIDA, 2023a), tot i que el govern turc nega aquestes acusacions. Tanmateix, cal emmarcar-nos en el context nacional de la creixent disconformitat i racisme envers els refugiats sirians que, per molts turcs, causen inseguretat i delinqüència al país. Aquest discurs es va convertir en un debat molt present de cara a les eleccions del 2023, les quals Erdoğan es va mantenir com a president.

Veiem doncs com la problemàtica s'ha polititzat a Turquia, i les mesures de resposta provoquen una gran angoixa als refugiats sirians davant la incertesa, incapacitat d'arribar a Europa, la por de ser retornats i les condicions de vida a Turquia que segueixen sent precàries. Tot això, s'agreuja en el cas de les dones, que es troben més incapacitades a accedir al mercat laboral i obtenir ingressos de manera independent, per manca d'educació o causes culturals com la realització de tasques no remunerades, i es veuen obligades a realitzar casaments precoços o cauen en dinàmiques de violència de gènere (Çöl et. al., 2020). A més, cal tenir en compte el retrocés d'igualtat de gènere i drets de les dones que pateix Turquia, posicionant-se en el 129è lloc de 146 països, segons el mesurament de l'Informe 2023 sobre la bretxa de gènere del Fòrum Econòmic Mundial (European Commission 2023, p. 40).

VI. Les condicions a Grècia

En el moment que es va implementar la política d'externalitzar la frontera amb Turquia, la situació a Grècia va canviar dràsticament, convertint els seus camps de recepció en camps de detenció o retenció per tal de limitar el moviment de les persones que arriben il·legalment i assegurar així el compliment del pacte de retornar als immigrants a qui no se'ls hi concedeixi protecció (Pérez Ramírez, 2021). Però com ja s'ha mencionat, poques devolucions legals s'han dut a terme

perquè els tribunals grecs consideraven a Turquia com un país insegur (Garcés Mascareñas, 2020), reiterant la idea contradictòria del pacte.

Tot i que des de la implementació del pacte s'ha vist reduït considerablement les arribades a Grècia, contínuament segueixen arribant un alt nombre de persones de manera irregular amb una situació de refugiades al territori. Als inicis de la crisi del 2015, la majoria d'arribades eren de persones sirianes, però més endavant trobem moltes altres nacionalitats, sobretot afganes, però també iraquianes, congolese, somalis o palestines (UNHCR, 2024). Totes aquestes arribades demostren que la ruta oriental segueix sent molt rellevant, amb 41.561 entrades irregulars pel Mediterrani i gairebé 800 morts o desaparicions en aquesta ruta l'any 2023, nombre lleugerament superior a les de 2014, moment previ a la crisi (Operational Data Portal, 2024). Tot i que al llarg del període analitzat varia considerablement el nombre d'arribades, la Unió Europea considera un èxit el Pacte UE-Turquia, ja que no s'ha tornat a arribar a nombres tan elevats com els del 2015 i 2016 (ACNUR, 2023), tot i que més endavant s'analitzarà que no és un èxit per a tothom, sobretot des d'una perspectiva humanitària.

Les condicions a Grècia, tot i haver arribat a la UE, no són pas més favorables que les que es troben a Turquia. Per una banda, els camps de refugiats han estat varies vegades denunciats per les pèssimes condicions que proporcionen, incloent-hi les instal·lacions inadequades, sent espais molt atapeïts, sense calefacció o aigua calenta, provocant temperatures molt baixes i una higiene i salut deficients. També, per la manca de tractament mèdic necessari i les malalties que s'hi troben, provocant morts entre els residents, però també per la violència que s'hi pateix dins els camps (Özdemir, 2018).

Amb tot això, la inseguretat percebuda és latent, i s'exponencia en el cas de les dones. Una de les causes que agreugen la situació d'aquestes, als camps tant grecs com turcs, és que tot és dissenyat i liderat per homes. Això té conseqüències,

d'una banda, pel disseny dels espais que no contemplen les necessitats femenines, sobretot en vers el seu cicle reproductiu, com la higiene necessària durant la menstruació, però també al llarg del procés d'embaràs, part o lactància, que requereix una atenció de salut i nutrició que actualment és insuficient. Però el disseny tampoc preveu els riscos de l'explotació i la violència de gènere, mancant la protecció i seguretat d'aquest col·lectiu. Endemés, i seguint en la línia del patriarcat i rols de gènere, la majoria de líders d'organitzacions o figures dins els camps, són homes i, a banda de representar una amenaça i intensificar la inseguretat i incomoditat de la majoria de dones, també moltes pateixen discriminacions, agressions sexuals i assetjaments per part d'aquestes figures, tant de la policia com l'exèrcit o els empleats i treballadors del camp (Akkerman, 2018). Conseqüentment, "la violència sexual, la violència domèstica i la discriminació estructural constitueixen les principals formes predominants al camp" (Krause, 2020).

Altrament, Amnistia Internacional (2021) investiga i denuncia, proporcionant també testimonis, les pràctiques recurrents per part de les autoritats gregues de realitzar devolucions instantànies, prevenint que s'entri al país. A banda de ser il·legals al no permetre analitzar les circumstàncies individuals, es realitzen endemés mitjançant l'ús de violència.

VII. Conseqüències de la política europea

Amb tot això, el Pacte EU-Turquia i els esdeveniments consegüents han demostrat complir amb un objectiu clar de seguretat de la Unió Europea, entenen aquesta seguretat des del punt de vista que els migrants representen una amenaça a l'estabilitat interna. Però aquesta visió i objectiu deixa completament de banda l'enfocament humanitari i, en comptes, es centra en militaritzar les fronteres tant europees com dels països de trànsit i origen. Això, d'una banda, es veu fortament influenciat pel lobby de les indústries militars i de seguretat europees i, d'altra banda, té un impacte contraproduent a la gestió de la migració. Primerament,

perquè genera encara més inseguretat, donant suport a règims que vulneren drets humans, i també perquè enforteix les ajudes en aquests àmbits, infravalorant altres recursos com les inversions a l'educació o la salut. Tot això, reitera a llarg termini la dinàmica d'inseguretat, violència, i voluntat de migrar (Akkerman, 2018, p. 88).

De la mateixa manera, en enfortir i militaritzar les fronteres i centrar-se en prevenir les rutes migratòries il·legals en comptes d'atacar les arrels causals d'aquesta migració, les persones desesperades a arribar a Europa busquen unes rutes alternatives que acaben sent més perilloses i mortíferes, com l'ACNUR demostra a l'estudiar que, tot i la disminució d'arribades, "hi ha més morts que mai al Mediterrani" (Ruiz et al., 2024, p. 35). Així mateix, no només augmenten aquestes rutes alternatives sinó també la demanda de traficants de persones per a realitzar-les. La UE ha optat per focalitzar-se en la detenció d'aquests traficants, creant així una nova paradoxa entre la seguretat i l'enfortiment dels mateixos traficants. Inicialment, es pretén prevenir les arribades il·legals i, sense els traficants, aquestes rutes no serien possibles. A més, atacant aquests grups es busca posar fi als abusos que perpetren contra els refugiats. Però a la vegada, els traficants esdevenen més resilients, organitzats i professionals, convertint els trajectes en uns de més perillosos (Frontex, 2023, p. 9). Endemés, els preus d'aquests trajectes il·legals es veuen incrementats per les causes ja mencionades d'augment de demanda i necessitat de combatre imprevistos, com els canvis de ruta inesperats per evitar la detenció. Això fa que la majoria de persones no es puguin permetre pagar les tarifes i s'acabin endeutant i, sobretot per a les dones i les pressions que pateixen, s'incita a la prostitució per a rebaixar el preu i es crea un mercat negre basat en l'explotació de les dones i infants (Özgür, 2017, p. 97).

Les dones no només es troben en un alt risc de patir assetjaments i violència sexual amb el tracte dels traficants; també la policia, militars, grups armats, personal d'organitzacions o treballadors de camps, i a més, els mateixos refugiats

amb qui conviuen, representen una greu amenaça. Per tant, aquestes figures es troben al llarg de tot el procés migratori i comporta que la majoria de les dones pateixin violència basada en el gènere en algun d'aquests punts (La Cascia et al., 2020). Tot això i amb la manca d'assistència a les dones fa que la majoria desenvolupin trastorns psicològics o del comportament i es normalitzin els alts índexs d'ansietat, la baixa autoestima, la por constant (Özgür, 2017), i en els casos més greus pot implicar embarassos no desitjats, avortaments insegurs, disfuncions sexuals, infeccions de transmissió sexual i fins i tot, la mort com a conseqüència (Obradovic, 2015).

VIII. Conclusions

Amb l'estudi realitzat, s'ha analitzat com la nova política d'externalitzar la frontera europea ha tingut un gran impacte en les circumstàncies de les persones que intenten arribar a la regió en cerca d'unes millores en les condicions de vida. Des de la crisi dels refugiats del 2015, s'han produït diversos canvis en la gestió dels fluxos migratoris, però, així i tot, les persones afectades no han experimentat cap millora, sinó que es troben més vulnerables al llarg del complex procés migratori.

L'anàlisi evidencia com l'externalització perjudica aquestes persones en diferents aspectes. Primerament, respecte als drets bàsics, com la possibilitat de sol·licitar asil mitjançant un estudi personalitzat acurat, el retorn a països insegurs, la manca de garanties de protecció o d'obtenir l'estatus de refugiat, el qual Turquia no concedeix a no europeus. Però també en l'àmbit econòmic, com s'ha vist en el cas de Turquia, principalment per les barreres laborals, però també es troba una vulnerabilitat amb el tracte dels traficants de persones. La qüestió de la salut és latent en tot el procés, així com la manca d'assistència i, tot plegat contribueix a un estat psicològic i emocional perjudicial, el qual és un problema també present durant tot el procediment de migració. A més, i sobretot a causa de la creixent

militarització de les fronteres, la violència s'accentua i reitera l'afebliment en els aspectes anteriors.

Aquestes conseqüències perjudicials poden ser notablement visibles tant en les zones frontereres de Turquia com de Grècia, així com al llarg de la ruta als països d'origen i de trànsit. Però hi ha diferències subtils de l'impacte segons la zona on es trobin els refugiats. Per una banda, tot i la considerable reducció d'arribades a la UE, amb el Nou Pacte sobre Migració i Asil les persones tenen menys accés a assessorament legal i una adequada anàlisi individual. Al mateix temps, les persones que arriben a Grècia es veuen amb una limitació de moviment molt més sever que a Turquia, que la limitació és provincial. Això no obstant, l'enfrontament d'aquest país als massius i ràpids fluxos d'arribada ha provocat que la gestió es trobi saturada, evidenciant una manca de recursos i assistència que a mig i llarg termini intensifica les tensions amb la població turca i el malestar dels immigrants. Amb això, Grècia i la UE considera una millora de la situació quant a seguretat, però Turquia està més insatisfeta amb el pacte. El que es veu com a punt comú entre ambdues zones és la manca general d'una resposta i assistència suficient, així com el descontent consegüent de les persones afectades directament per aquesta política, veient-se en ambdues fronteres i països molt vulnerables.

Tot això és notable en ambdós gèneres de manera generalitzada, però quan focalitzem l'estudi amb una perspectiva feminista s'exposa com tots aquests aspectes que es debiliten amb l'externalització i procés migratori, es veuen agreujats en els casos de les dones. A més, les seves experiències es diferencien per un afegit significant de constant enfrontament de violència basada en el gènere, latent i sense resposta, trobant-se en un segon pla de les problemàtiques dels homes. Per tant, veiem com la hipòtesi inicial pot ser acceptada, ja que la política de la UE d'externalitzar les fronteres té un impacte tant en els països d'origen com de trànsit o destí, el qual Turquia s'ha convertit en conseqüència en

un d'ells, i aquest impacte és significatiu i diferent segons el gènere, repercutint negativament i més intensament en la seguretat i benestar de les dones que intenten arribar a la regió que en els casos dels homes.

Aquestes conseqüències mencionades estan clarament interconnectades i posen de manifest la necessitat urgent d'un enfocament més humanitari per part de la UE i d'una reformulació del concepte de seguretat, ja que l'èxit de la política del que presumeix la Unió tan sols reitera l'evasió que està duent a terme de complir amb les seves responsabilitats, traspassades a tercers actors. Cal doncs ressaltar que el que Europa considera com a èxit, és un gran fracàs per a la resta, especialment des d'una perspectiva humanitària, ja que augmenta la inseguretat i vulnerabilitat de totes les persones realitzant la ruta oriental migratòria, i s'exacerba encara més la situació per a les dones.

IX. Bibliografia

- ACNUR. (2023). *Concluye visita a Grecia de la Alta Comisionada Auxiliar para la Protección, quien solicita que se brinde aún más protección a las personas refugiadas*. Recuperat de: <https://www.acnur.org/es-es/noticias/comunicados-de-prensa/concluye-visita-grecia-de-la-alta-comisionada-auxiliar-para-la> (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).
- AIDA. (2023a). *Country Report: Place of detention*. Recuperat de: <https://asylumineurope.org/reports/country/turkiye/detention-asylum-seekers/detention-conditions/place-detention/> (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).
- AIDA. (2023b). *Country Report: Types of accommodation*. Recuperat de: <https://asylumineurope.org/reports/country/turkiye/reception-conditions/housing/types-accommodation/> (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).
- Akkerman, M. (2018). Expanding the fortress: The policies, the profiteers and the people shaped by EU's border externalisation programme. *Transnational Institute i Stop Wapenhandel*. Recuperat de: https://www.tni.org/files/publication-downloads/expanding_the_fortress_-_1.6_may_11.pdf (Últma consulta: 25 d'abril de 2024).
- Amnistía Internacional. (2021). *Greece: Violence, lies and pushbacks. Refugees and migrants still denied safety and asylum at Europe's borders*. Recuperat de: https://docs.amnesty.org/ms-opac/doc?q=%3A*&start=0&rows=1&sort=fecha%20desc&fq=norm&fv=* &fo=and &fq=mssearch_fld13&fv=EUR25430721&fo=and (Últma consulta: 24 d'abril de 2024).
- Busconi, A. (2020). Feminism and International Relations. Conversations about the Past, Present and Future.. CUPEA *Cuadernos de Política Exterior Argentina*. 107-110. Recuperat de: https://www.researchgate.net/publication/341842924_Feminism_and_International_Relations_Conversations_about_the_Past_Present_and_Future (Última consulta: : 9 de novembre de 2023).
- CARE. (2020). *Rapid Gender Analysis MENA – Turkey Program*.

- Casas-Cortes, M., Cobarrubias, S. i Pickles, J. (2015). Changing borders, rethinking sovereignty: towards a right to migrate. *Revista interdisciplinar da mobilidade humana*, vol. 23(44), 47-60. Centro Scalabriniano de Estudos Migratórios Brasília, Brasil. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/pdf/4070/407042021004.pdf> (Últma consulta: 5 de novembre de 2023)
- Comissió Europea. (2016). *Informe de la Comissió al Parlamento Europeo y al Consejo: Plan de acción conjunto UE-Turquía - Tercer informe de ejecución*. Recuperat de: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0144> (Últma consulta: 22 de febrer de 2024).
- Comissió Europea. (2020). *Comunicación de la Comisión relativa al Nuevo Pacto sobre Migración y Asilo*. Recuperat de: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/es/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0609> (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).
- Consejo Europeo. (2016). *Declaración UE-Turquía, 18 de marzo de 2016*. Recuperat de: <https://www.consilium.europa.eu/es/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).
- Consejo Europeo i Consejo de la Unión Europea. (2023). *Turquía*. Recuperat de: <https://www.consilium.europa.eu/es/policies/enlargement/turkey/> (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).
- Consejo Europeo i Consejo de la Unión Europea. (2024a). *Cronología - Pacto sobre Migración y Asilo*. Recuperat de: <https://www.consilium.europa.eu/es/policies/eu-migration-policy/eu-migration-asylum-reform-pact/timeline-migration-and-asylum-pact/> (Últma consulta: 20 de març de 2024).
- Consejo Europeo i Consejo de la Unión Europea. (2024b). *Pacto sobre Migración y Asilo*. <https://www.consilium.europa.eu/es/policies/eu-migration-policy/eu-migration-asylum-reform-pact/> (Últma consulta: 15 d'abril de 2024).
- Çöl, M., Bilgili Aykut, N., Usturalı Mut, A. N., Koçak, C., Uzun, S. U., Akın, A., Say, L., i Kobeissi, L. (2020). Sexual and reproductive health of Syrian refugee women in Turkey: scoping review within the framework of the

- MISP objectives. *Reproductive health*, 17(1), 99. doi: <https://doi.org/10.1186/s12978-020-00948-1> (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).
- Das, R. i Sharma, K. (2023). Security Predicament of Syrian Refugees Through Gender Lens in Line with EU–Turkey Joint Action Plan 2015. *International Studies*, 60(2), 209-230. doi: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00208817231158405>
- European Comission. (2023). *Commission Staff Working Document: Türkiye 2023 Report*. Recuperat de: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/eb90aefd-897b-43e9-8373-bf59c239217f_en?filename=SWD_2023_696%20T%C3%BCrkiye%20report.pdf&prefLang=es (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).
- European Council i Council of the European Union. (2023). *Infographic - Migration flows: Eastern, Central and Western routes*. Recuperat de: <https://www.consilium.europa.eu/es/infographics/migration-flows-to-europe/> (Últma consulta: 5 de novembre de 2023).
- European Neighbourhood and Enlargement Negotiations. (2021). *Strategic Mid-term Evaluation of the Facility for Refugees in Turkey 2016-2019/2020*. European Commission. Recuperat de: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2021-09/Vol%20I%20-%20Main%20Report.pdf> (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).
- European Parliament. (2020). *Parliamentary question - P-001245/2020: Unilateral Turkish violation of the provisions of the EU-Turkey Joint Statement on refugees*. Recuperat de: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-9-2020-001245_EN.html (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).
- Frontex. (2023). *Risk Analysis for 2023/2024*. doi.10.2819/62842
- Garcés Mascareñas, B. (2020). Cuatro años del acuerdo UE-Turquía. *CIDOB. opinion* 617. E-ISSN: 2013-4428.
- González, M. (2021). La soberanía dentro de la Teoría Feminista de las Relaciones Internacionales. *El Outsider*, 6, 33–43. doi <https://doi.org/10.18272/eo.v6i0.2049> (Últma consulta: 5 de novembre de 2023).

- Keygnaert, I., Dias, S. F., Degomme, O., Devillé, W., Kennedy, P., Kováts, A., De Meyer, S., Vettenburg, N., Roelens, K., Temmerman, M. (2015). Sexual and gender-based violence in the European asylum and reception sector: a perpetuum mobile? *European Journal of Public Health*, 25(1), 90–96. doi: <https://doi.org/10.1093/eurpub/cku066> (Últma consulta: 5 de novembre de 2023).
- Krause, U. (2020). Violence Against Women in Camps? Exploring Links between Refugee Camp Conditions and the Prevalence of Violence. En Crepaz, K., Becker, U., Wacker, E. (Eds.), *Health in Diversity – Diversity in Health*, 187-208. Springer VS. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-658-29177-8_11 (Últma consulta: 20 d’abril de 2024).
- La Cascia, C., Cossu, G., Lindert, J., Holzinger, A., Zreik, T., Ventriglio, A., & Bhugra, D. (2020). Migrant Women-experiences from the Mediterranean Region. *Clinical practice and epidemiology in mental health: CP i EMH*, 16(Suppl-1), 101–108. doi: <https://doi.org/10.2174/1745017902016010101> (Últma consulta: 25 d’abril de 2024).
- Maad, A. (2024). What’s the EU Pact on Migration and Asylum, up for a final vote in Brussels?. *Le Monde*. Recuperat de: https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2024/04/10/what-s-the-eu-pact-on-migration-and-asylum-up-for-a-final-vote-in-brussels_6668011_8.html (Últma consulta: 20 d’abril de 2024).
- McAuliffe, M. i Triandafyllidou, A. (eds.). (2021). *World Migration Report 2022*. International Organization for Migration (IOM), Geneva.
- Obradovic, M. (2015). Protecting Female Refugees against Sexual and Gender-based Violence in Camps. *United Nations University*. Recuperat de: <https://ourworld.unu.edu/en/protecting-female-refugees-against-sexual-and-gender-based-violence-in-camps> (Últma consulta: 25 d’abril de 2024).
- Observatoire de la Turquie. (2022). Half a million Syrians return from Turkey, but were they forced? – Al-Monitor/Mohammed Hardan. *Observatoire de la Turquie*. Recuperat de: <https://www.observatoireturquie.fr/half-a-million->

syrians-return-from-turkey-but-were-they-forced-al-monitor-mohammed-hardan/ (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).

Operational Data Portal. (2024). *Mediterranean Situation: Greece*. Data UNHCR.

Recuperat de: https://data.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179?_gl=1*1i6n96c*_rup_ga*NDkxNjIyNjA3LjE3MTMwMDc1MTg.*_rup_ga_EVDQTJ4LMY*MTcxMzEyNjcxNS4yLjAuMTcxMzEyNjcxNS42MC4wLjA.*_ga*NDkxNjIyNjA3LjE3MTMwMDc1MTg.*_ga_NGB5QKZXCG*MTcxMzEyNjcxNS4yLjAuMTcxMzEyNjcxNS42MC4wLjA.#_ga=2.14072695.1172967575.1713126716-491622607.1713007518 (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).

Özdemir, Ö. (2018). Forced Migration and Security Threats to Syrian Refugee Women. *E-International Relations*. Recuperat de: https://www.e-ir.info/2018/09/01/forced-migration-and-security-threats-to-syrian-refugee-women/#google_vignette (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).

Özgür Baklacioğlu, N. (2017). Gendering Migration Across Euro-Mediterranean Borders: Syrian Refugee Women on the Way to Europe. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 4(2), 75-101. doi: <https://doi.org/10.26513/toed.351439> (Últma consulta: 25 d'abril de 2024).

Pérez Ramírez, M. (2021). La Declaración UE-Turquía 2.0 sobre inmigración. *Agenda Pública*. Recuperat de: <https://agendapublica.elpais.com/noticia/17397/declaracion-ue-turquia-20-sobre-inmigracion> (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).

Ponceta Sancho, A. (2018). La externalización de las fronteras en el ámbito de la Unión Europea. *Instituto Español de Estudios Estratégicos*. Recuperat de: https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2018/DIEEO80-2018_Externalizacion_Fronteras_UE_AntonioPonceta.pdf (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).

- Presidency of Migration Management. (s.d. a). *General Principles of Temporary Protection*. Recuperat de: <https://en.goc.gov.tr/general-principles-of-temporary-protection> (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).
- Presidency of Migration Management. (s.d. b). *Conditional Refugee*. Recuperat de: <https://en.goc.gov.tr/conditional-refugee> (Últma consulta: 25 d'abril de 2024).
- Presidency of Migration Management. (2024). *Temporary Protection*. Recuperat de: <https://en.goc.gov.tr/temporary-protection27> (Últma consulta: 20 de febrer de 2024).
- 3RP. (2023). *Türkiye Country Chapter 2023-2025*. Regional Refugee & Resilience Plan. Recuperat de: https://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2023/03/3RP-2023-2025-Turkiye-Country-Chapter_EN.pdf (Últma consulta: 15 de febrer de 2024).
- Ruiz Benedicto, A., Fraile Moreno, M. i Ladan, S. (2024). ¿Quién vigila al vigilante? Violencia en las fronteras e impunidad en Frontex. *Centre Delàs d'Estudis per la Pau* (62). ISBN: 978-84-09-57749-1
- UNHCR (2024). *Greece: Sea Arrivals Dashboard*.
- Woolrych, K. (2024). *The EU Pact on Migration and Asylum, Explained*. HIAS. Recuperat de: <https://hias.org/news/eu-pact-migration-and-asylum-explained/> (Últma consulta: 20 d'abril de 2024).
- Villarroel Peña, Y. U. (2007). Los aportes de las teorías feministas a la comprensión de las relaciones internacionales. *Politeia*, 30(39), 65-86. Universidad Central de Venezuela, Caracas, Venezuela. Recuperat de: <https://www.redalyc.org/pdf/1700/170018341003.pdf> (Últma consulta: 5 de novembre de 2023).